

František MAREŠ

*významný brněnský tvůrce dívčího vyššího školství a vzdělávání vůbec,
a to nejen v Brně, ale i na Moravě a na Slovensku*

* 30. září 1862 Křetín

† 11. září 1941 Brno

František MAREŠ se narodil 30. září 1862 v Křetíně u Letovic v rodině pivovarského sládka jako jedno ze sedmi dětí manželů Josefa a Vilémy Marešových. Povolání jeho otce způsobilo, že se rodina často stěhovala z místa na místo, když malé pivovary, v nichž otec pracoval zanikaly a otec tak přicházel o práci. I František to pocítil v době školní docházky, kterou absolvoval v letech 1869-1873 postupně v Horní Bobrové, Doubravníku, Bystrém a Olešnici. Trvale se rodina Marešova usadila až v Drnovicích u Lysic, ač domovské právo měli původně ve Strážku u Nového Města na Moravě. Rodina žila velmi skromně, navíc členové byli postiženi tuberkulózou (otec a čtyři děti na ni postupně zemřely). Přesto se rodiče snažili podporovat Františka v jeho nadání a zálibě v hudbě (hře na klavír se učil už od svých šesti let, na housle začal o rok později) a umožnili mu proto od školního roku 1873 - na doporučení jeho učitelů – studium na německé reálce v Brně, kde pak maturoval v roce 1880. Po celou dobu brněnského studia pokračoval totiž i ve studiu houslové hry a dokonce začal studovat i hru na violoncello. Sám toužil dále pokračovat ve studiích hudby v Praze na varhanické škole, ale to už mu rodinné poměry nedovolily, zejména poté, co jeho otec v 42 letech zemřel (1880) a starost o děti připadla matce. Sen o studiích v Praze se mu rozplynul, protože mu bylo jasné, že matka bude potřebovat jeho pomoc, a to co nejdříve. Zvolil proto povolání učitele, aby v krátkém čase dosáhl pevného postavení a mohl rodinu finančně podporovat. Vstoupil tedy (1880) do čtvrtého ročníku učitelského ústavu v Brně na Poříčí, kde už po roce studia získal – navíc po úspěšném složení zkoušky způsobilosti - vysvědčení dospělosti a mohl se proto vrátit ke své rodině do Drnovic, aby tu nastoupil ve školním roce 1881/1882 na obecné škole své vůbec první učitelské místo jako začínající vyučitel.

Během tří let působení na drnovické škole se však brzy projevil jeho výborné pedagogické, odborné a lidské kvality, takže nešel pozornosti nadřizených úřadů. Byl proto vyzván, aby už ve školním roce 1884/1885 nastoupil na ženském učitelském ústavu v Brně jako suplující učitel. Tuto výzvu přijal František Mareš bez váhání. V krátké době tam složil také zkoušku způsobilosti z III. a II. odboru pro měšťanské školy a státní zkoušku z hry na housle pro hudební výuku, což mu umožnilo, aby na přímluvu a vřelé doporučení svého profesora a školního rady Antonína Vorla – otce Zdeny Vorlové-Vlčkové (1872-1954), první české držitelky diplomu profesorky kreslení na středních školách v Rakousku-Uhersku, jež se stala později na tři roky (1900-1903) profesorkou výtvarné výchovy na Vesnině škole - převzal už pro školní rok 1888/1889 místo ředitele „*První české pokračovací školy dívčí Ženské vzdělávací jednoty Vesna v Brně*“, kterou do té doby – od školního roku 1886/1887, kdy byla založena – řídil z ochoty a zájmu profesor Slovanského gymnázia v Brně František Bartoš. Prof. Alois Gregor o tom píše: „*Byla to jistě odvaha, že Mareš opustil „jistě“ místo na státním ústavě a převzal řízení školy soukromé, hmotně nezajištěné a nadto s úkoly ne pevně ještě stanovenými, ale Mareše, který byl v pravém slova smyslu duch tvůrčí, vedla k tomuto rozhodnutí nepochybně představa, že může jít na soukromé škole cestami a cestičkami dosud nevyšlapanými a že může sám zorganizovat školu tak, aby co nejlépe odpovídala soudobým potřebám ženské mládeže.*“ Velkou zásluhu o to, že se František Mareš skutečně ředitelem Vesniny školy stal, měla Eliška Machová - jež byla od roku 1885 jednatelkou ŽVJ Vesna a spoluzakladatelkou oné její první školy - která jeho jmenování prosadila na příslušných školských úřadech i přes jeho tehdejší mládí dvaceti šesti let. Ukázalo se, že tento krok byl krokem šťastným. Prospěl nesmírně nejen samotnému Františku Marešovi, ale zejména této škole a celému spolku Vesna v Brně. Navíc se František Mareš stal postupně významnou osobností českého kulturního Brna vůbec a iniciátorem nejrůznějších zajímavých a kvalitních kulturních akcí v něm.

O jeho úspěšné celoživotní činnosti svědčí i to, že při svém nástupu do funkce ředitele oné Vesniny školy převzal v r. 1888 František Mareš toliko dvě třídy se 136 žákyněmi, ale po svém třicetiletém působení v této funkci předával městu Brnu v roce 1919 už 13 různých škol a kurzů na vysoké odborné úrovni, které tehdy navštěvovalo 4217 dívek.

V Brně bylo až do r. 1881 školství jen německé a s českým vyšším vzděláním pro dívky se nepočítalo. Působilo tu sice několik německých soukromých vzdělávacích ústavů, ale teprve od roku 1885 se začaly (a zpočátku jenom na brněnském předměstí!) zakládat pro děti i obecné školy české, ale jen v rozsahu základního stupně. Proto bylo velkým průlomem do tohoto systému, když Ženská vzdělávací jednota VESNA otevřela 16. září 1886 v Brně (na dnešní Jaselské č. 2) onu první třídu své spolkové dívčí školy české, která nabízela dívkám možnost vzdělávat se i nadále, rozšiřovat si svůj kulturní rozhled a získávat vědomosti, navíc ve své mateřské řeči. Není divu, že zájem o tuto školu byl mimořádný nejen v Brně, ale i mimo ně, a proto z onoho původního počtu 55 prvních žákyň I. třídy jejich počet už v dalším školním roce vzrostl na více než dvojnásobek. A právě tehdy, 1. září 1888, se do čela této nové školy, jež teprve začala hledat svou tvář, postavil jako ředitel František Mareš.

Už během prvního roku působení celou školu nově přeorganizoval: vznikla tak škola literární, jež dívkám prohlubovala všeobecné vzdělání v řadě oborů, a praktická výuka pro vedení domácnosti se odbyvala v pracovních a dílnách. Zavedl také odpolední a večerní kurzy pro dívky a ženy již výdělečně činné, nebo zaměstnané v rodinné domácnosti. Kurzy postupně lokalizoval také do brněnských předměstí (např. Židenic, Komárova, Králova Pole či Husovic), aby byly pro zaměstnané ženy časově dostupnější. Poté, co se z pův. školy stalo v roce 1901 „Dívčí lyceum“, uvedl v život i rozdělení správy škol: sám si ponechal vedení lycea a správu penzionátu, průmyslovou školu převzal profesor a spisovatel Karel Elgart-Sokol, měšťanskou a hudební školu svěřil profesoru Josefu Němcovi, odborné učitelské ústavy Elišce Kozlové a obchodní školy s kurzy Žofii Zvěřinové. Sám však celou dobu zůstal oním spojovacím článkem a vůdčím duchem programového zaměření dívčího vzdělávání v letech 1900-1919. Poté na podzim roku 1919 odešel na Slovensko, aby i tam pomáhal ještě dalších dvacet let zakládat a rozvíjet ono tehdy tolik potřebné kvalitní vzdělávání žen a dívek. Také jeho zásluhou vzkvétal v Turčianském Sv. Martině poté významný „Ústav pre výchovu sociálnych a zdravotníckych pracovníčok a učiteliek ženských odborných škol“, jenž vznikl původně z osvětového působení spolku „Živena“ na Slovensku.

Je třeba ještě připomenout, že se ředitel František Mareš po svém nástupu do funkce věnoval nejen organizátorské práci, ale že dokázal také pro tyto Vesniny školy už na samém konci 19. století zajistit výstavbu potřebných školních budov, a to se vším potřebným vybavením, včetně penzionátu.

První budova školy vznikla doslova do roka a do dne (otevřena 16. 9. 1889) na dnešní Údolní ulici č. 10, jejímž stavitelem byl Julius Zedník. Další tři budovy následovaly v 2. polovině 90. let 19. století: v roce 1895 to byla budova penzionátu v zahradě na Údolní ulici č. 10 (stavitel Antonín Tebich), poté v roce 1897 vznikla pro školu průmyslovou třetí budova Vesny, jež byla s tímto pozemkem propojena na dnešní Jaselskou ulici č. 7 (stavitel Antonín Tebich, sgrafitová dekorace Josefa Šímy a „Dvoranka“ vyzdobená Jožou Uprkou) a ji pak následovala čtvrtá školní budova v sousedství na Jaselské č. 9 pro Vesninu školu literární, kterou projektoval arch. Antonín Pfeiffer a průčelí výtvarně dotvořili Josef V. Pekárek a Karel Novák. Těmito stavbami se uvolnily obě budovy na Údolní ulici č. 10 a mohly být přebudovány na tzv. Malý a Velký penzionát, na jehož zařízení se poté podílel velkou měrou arch. Dušan Samuel Jurkovič po svém příchodu do Brna v roce 1899. Nemalou zásluhu na tom všem měla však i tehdejší starostka ŽVJ VESNA Julie Kusá-Fantová, jež projekty a stavby podpořila finančně. Svůj podnětný podíl měl František Mareš i na vzniku dvou moderních funkcionalistických budov Vesny na Lipové ulici v Brně-Pisárkách, a to Domovu Elišky Machové a Školy pro ženská povolání, jež obě vznikly letech 1928-1930 podle projektů prof. arch. Bohuslava Fuchse a ing. arch. Josefa Poláška.

František Mareš byl ovšem - kromě svých pedagogických a organizátorských činů - zároveň i znalcem a podporovatelem umění (nejen hudebního, v němž byl sám vzdělán ve hře na housle i na violoncello v době svých studií a jež příležitostně i veřejně uplatnil) a věnoval této činnosti veškerý svůj volný čas. To se nutně odrazilo i ve způsobu výchovy dívek, neboť pro ně vytvářel kultivované, uměním zkrášlené a citově bohaté prostředí, v němž se samy mimovolně pohybovaly a vstřebávaly nenápadně do sebe zásady života plného krásy a jejího citlivého vnímání. Soustředil totiž kolem Vesny řadu umělců výtvarných, literárních i hudebních, pořádal ve Vesně kulturní večery pro žákyně i pozvané hosty, umožňoval dívkám časté návštěvy divadel, výstav a koncertů a snažil se i samotné prostředí školních budov a penzionátu zařídit a vybavit tak, aby i tam byly žákyně a posluchačky obklopeny vkusným a hodnotným kulturním prostředím. Není proto divu, že i jedním z nejbližších Marešových přátel - a je třeba říci, že doslova celoživotním - byl už výše zmíněný architekt Dušan Samuel Jurkovič (1862-1947), jenž se velkou měrou zasloužil nejen o zajímavé řešení a vybavení interiérů školních místností a místností Velkého i Malého dívčího penzionátu, ale po

roce 1919 také o prospěšnou účast Františka Mareše na organizaci slovenského dívčího střední školství spolku Živena v Turčianském Sv. Martině, a to až do Marešova návratu do Brna v roce 1939.

František Mareš se také nemalou měrou zasloužil o vznik České vysoké školy technické v Brně v roce 1899. Je známo jeho vystoupení 27. 11. 1898 v Besedním domě, kdy před více než tisícem posluchačů ve svém projevu ostře kritizoval námítky brněnské německé radnice proti zřízení české techniky v Brně. Zúčastnil se také aktivně akcí na podporu jejího vzniku v roce 1899, např. 6. 1. v Telči, 8. 1. v Litovli, 15. 1. v Mohelně, či 3. 2. v Blansku, ale i 22. 4. v Rakovníku a 22. 5. v Novém Bydžově po boku dalších osobností (Dr Adolfa Stránského, prof. Dr. Antonína Rezka, JUDr Otakara Pražáka aj.) Je také známo, že to byl on, kdo umožnil od 1. 9. 1899 nově založené České vysoké škole technické využít právě dostavěnou budovu Vesny na Jaselské ulici č. 9 a pronajmout si v ní přízemí a 1. patro jako „skromný útulek“, jak sám říkal, pro první učebny této nové české vysoké školy v Brně do doby, než si sama svou budovu bude schopna postavit. Ostatně František Mareš si sám poté na samém začátku 20. století vyzkoušel i roli studenta této vysoké školy, když si právě na ní doplnil ve zkráceném čase své vzdělání v matematice, fyzice a chemii.

Osobně se František Mareš podílel vydatně též na založení „Klubu přátel umění v Brně“ dne 14. ledna 1901. Ten sehrál významnou roli i ve snaze o celkový rozvoj české kultury v Brně, jež se tehdy potýkalo s národnostními problémy na každém kroku. Mareš byl i obdivovatelem a přítelem Leoše Janáčka, jehož hudbu miloval. Byl to totiž právě Leoš Janáček, u něhož se Mareš hned po příchodu do Brna v hudbě nadále vzdělával. Nemalou roli sehrál František Mareš i v boji o české divadlo v Brně. Jako nadšený člen Družstva Českého národního divadla a záhy jeho místopředseda se spolu s Josefem Merhautem, jenž působil jako divadelní kritik a redaktor Moravské orlice, snažili o divadlo, jež by bylo umělecky na vysoké úrovni, přivádělo do Brna významné herce a režiséry a poskytovalo obecnstvu hodnotné zážitky z tvorby soudobých dramatiků. František Mareš zasedal také v letech 1918-1919 ve správní komisi města Brna, podílel se na počestění názvů brněnských ulic, ba uvažovalo se i tom, že by se mohl stát i starostou města Brna a stal se tak uznávanou veřejně činnou osobností díky svému brněnskému působení. Již zmíněný prof. Alois Gregor, který osobně Mareše znal, vydal o něm takovéto svědectví: „*Byl to duch tvůrčí, zvidavý, který stále hledal a přemýšlel, znamenitý učitel, nezištný pracovník, který nikdy nežádal uznání a pocty, klidný, rozšafný muž, pravý arbiter elegantiae, znamenitý organizátor, zejména školství, přesvědčený kolektivist, který myslel především na blaho celku, nadšený milovník soch, obrazů a krásných věcí vůbec, jakož i upřímný přítel malířů, sochařů, grafiků a architektů, muzikant neobyčejně jemného citění, opravdový Čech havlíčkovského ražení, krátce, typická osobnost, na kterou nemůže nikdy zapomenout ten, kdo se s ní seznámil...*“

K tomu je třeba dodat jen to, že se František Mareš, profesor a od roku 1905 zemský školní rada, nikdy neoženil, dobře si patrně vědom své lidské odpovědnosti vzhledem k rodinné dispozici pro nebezpečnou TBC. Nezaložil tudíž vlastní rodinu, nicméně převzal poručnictví nad svými čtyřmi synovci a pěti neteřemi, dětmi to po bratru Josefovi, jenž padl v roce 1915 v I. světové válce a poté podobně i nad šesti dětmi z dalšího příbuzenstva. Sám bydlel v letech 1900-1919 na dnešní Jaselské ulici č. 8 až do svého odchodu na Slovensko. Po návratu ze Slovenska do Brna v roce 1939 mu bylo nabídnuto ubytování v přízemním služebním bytě ve Vesnou zbudovaném Domově Elišky Machové na Lipové ulici v Brně-Pisárkách, aby tady mohl v klidu uspořádat nejen archiv ŽVJ Vesna, ale i svůj osobní. Po zabrání tohoto objektu v roce 1940 německým úřadem zv. „Luftschutzbauamt“ přijal však patrně pozvání Karla Moravce, majitele známé brněnské české kavárny Slavie na Solniční ulici, kam Mareš občas rád docházel, jenž mu zřejmě nabídl vhodné a trvalé ubytování v hotelovém apartmá ke klidnému dokončení této práce, což Mareš rád přijal. V následné pilné činnosti však Františka Mareše zastihla náhlá smrt dne 11. září 1941.

Jeho hrob v Brně na Ústředním hřbitově (skup. 15, č. 174) však právem patří a patřit bude mezičestné hroby města Brna. Majestátní náhrobní pomník, který mu v roce 1942 navrhl jeho celoživotní přítel arch. Dušan Jurkovič však zůstal (zatím!) jen v onom návrhu na papíře, protože jeho rozměry převyšovaly rozměry hrobu a hrob je tak dodnes označen toliko nenápadným žulovým náhrobníkem. Jurkovič údajně „*utvářel pomník zemřelého nejen jako pietní monument, symbol lidského údělu, ale zřetelně usiloval jakousi výtvarnou metaforou vyjádřit něco víc o životě člověka, jemuž náhrobek stavěl. Forma náhrobku pak byla výsledkem architektova poznání a uvažování a v neposlední řadě i zhodnocením vlastního vztahu k zemřelému*“, (Lucie Gavronová, v knize Jiřího Endlera, „Příběhy brněnských hřbitovů, na s. 130)

Životopisná data Františka Mareše

- 1862, září 30. narozen v Křetíně jako syn Josefa Mareše (1834-1880), pivovarského sládky, a jeho manželky Vilémy, roz. Veselé (1835-1886)
- 1869/1870 navštěvoval I. třídu obecné školy v Horní Bobrové
- 1870/1871 navštěvoval II. třídu obecné školy v Doubravníku
- 1871/1872 navštěvoval III. třídu obecné školy v Bystrém
- 1872/1873 navštěvoval IV. třídu obecné školy v Olešnici
- 1873 – 1880 navštěvoval „Comm. Ober-Realschule“ v Brně (Jánská 22?)
- 1880 - 1881 studoval ve IV. ročníku mužského učitelského ústavu v Brně, složil zkoušku dospělosti
- 1881/1882 podučitelem v Drnovicích u Lysic
- 1882/1883 podučitelem v Drnovicích u Lysic
- 1883/1884 podučitelem v Drnovicích u Lysic
- 1884 přesídlil natrvalo do Brna na Nové sady, zpočátku i s matkou, sestrou a dvěma bratry
- 1884 stal se členem Družstva českého Národního divadla v Brně, později také členem předsednictva a poté i prvním jeho místopředsedou (1901-)
- 1884 – 1888 působil jako suplující učitel na ženském učitelském ústavu v Brně, Hybešova, kde složil také zkoušku z III. a II. odboru pro měšťanské školy a státní zkoušku z hry na housle, aby mohl vyučovat i hudební teorii a hře na housle
- 1888 – 1900 ředitelem „První české pokračovací školy dívčí Ženské vzdělávací jednoty Vesna v Brně“ a pro ni v letech 1889-1899 zajistil výstavbu vhodných a potřebných školních budov :
- 1889, září 16. byla dostavěna a otevřena první budova Vesniny školy v Brně na Údolní ulici č. 10
- 1891, září 1. byl otevřen provizorní penzionát pro žákyně školy, zatím v jen jinde pronajatých místnostech na ulici Údolní a poté na ulici Veveří
- 1891 se sám několik měsíců léčil z příznaků TBC v italské Gorici, nemoc překonal, uzdravil se
- 1893, října 28. vyřazen z vojenské povinnosti
- 1894 – 1895 vybudován nový zahradní penzionát pro žákyně Vesniny školy na novém přikoupeném pozemku mezi ulicí Údolní a Augustinskou (Jaselskou) - druhá budova školy
- 1897 otevřena třetí školní budova ŽVJ Vesna v Brně na Augustinské (Jaselské) č. 7
- 1899 otevřena čtvrtá školní budova ŽVJ Vesna v Brně na Augustinské (Jaselské) č. 9, jejíž přízemí a 1. patro užito jako krátkodobé provizorium pro umístění I. a II. roč. České vysoké školy technické v Brně, zal. 1899, kde si poté Mareš sám doplnil studia m, f, ch navázal úzkou spolupráci s arch. Dušanem Samuelem Jurkovičem, jehož do Brna pozval
- 1899 byl spoluzakladatelem (14.1.1900) a prvním předsedou Klubu přátel umění v Brně
- 1901 přesídlil sám do nově postaveného domu na Augustinské (dnes Jaselské) ulici č. 8, aby bydlel v blízkosti, přímo proti budovám škol Vesny na Augustinské (Jaselská) č. 7 a 9
- 1901 – 1918 ředitelem „Dívčího lycea“, správcem dívčího Velkého a Malého internátu ŽVJ Vesna na Údolní ulici č. 10, organizátorem a zakladatelem dalších třinácti škol ŽVJ Vesna v Brně
- 1905, října 21. jmenován školním radou
- 1918, listopadu 8. člen Poradního sboru města Brna – jako jeden z 16 českých zástupců správy města
- 1918, prosince 30. člen komise pro české pojmenování brněnských ulic, jmenován spolu s dalšími členy (dr Helfertem a arch. Jurkovičem)
- 1918, prosince 31. ukončil svou pedagogickou činnost, odešel do důchodu a zůstal činný jen jako člen veřejně prospěšných a kulturních institucí v městě Brně
- 1919, ledna 1. předal třináct jím vybudovaných Vesniných škol a ústavů do správy města Brna
- 1919, podzim, odešel na Slovensko, kde spolupracoval se vzdělávacími dívčími spolky (Živena) a jejich ústavy, zejména Štefánikovým ústavem v Turčianském Sv. Martině, jimž ochotně předával své dlouholeté organizační a pedagogické zkušenosti z brněnského působení
- 1939, léto, vrátil se do Brna a zahájil uspořádávání spolkového archivu ŽVJ Vesny v Brně a svého osobního archivu
- 1941, září 11. zemřel krátce po náhlém srdečním kolapsu, ač mu byla poskytnuta v sanatoriu MUDr Kropáče v Brně na Žižkově ulici okamžitá a pečlivá první pomoc
- 1941, září 13. pohřben na Ústředním hřbitově města Brna, skup. 15, hrob č. 174 do rodinného hrobu